

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	7
ÖNSÖZ.....	9
GELENEKSEL MİMARİDE KÜLTÜREL ANLATIMLARIN KORUNMASI: YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ SİSTEMİ.....	13
1. Giriş.....	13
2. Kültürel Anlatımlar ve Geleneksel Mimarinin Etkileşim Ürünü Olarak Tarihi Çevreler.....	14
2.1. Geleneksel Mimarinin Yapı Ustaları.....	15
2.2. Yöresel Yapı Kültürü Ustalarının Mimariye Aktardığı Kültürel Anlatımlar.....	17
2.3. Değişim Süreci ve Koruma Sorunları: Yapı Teknolojisindeki Değişimler, Geleneksel Ustalıkların Yok olması, Kaybolan Kültürel Anlatımlar.....	18
3. Yapı Kültürünün Sürdürülebilirliği Geleneksel Ustalıklara Bütüncül Koruma Yaklaşımı.....	20
3.1. UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Sistemi (YİH).....	21
3.2. Türkiye’de Yaşayan İnsan Hazinesi Sistemi.....	22
4. Yaşayan İnsan Hazinesi Sistemi’ni Yerelleştirme ve Koruma Yaklaşımı Geleneksel Mimarinin Yaşayan İnsan Hazinesi Yapı Ustaları (GMYİH) Projesi.....	23
4.1. Bütüncül Belgeleme ve Koruma Yöntemlerinin Tartışılması.....	24
4.2. Yöresel Yapı Kültürüne İlişkin Toplumda Farkındalık Yaratmak: Sempozyum.....	29
4.3. Eğitim ve Uygulama Programları: Çalıştay.....	30
4.4. Geleneksel Ustalıkların Korunması: Müze ve Sergileme.....	32
5. Sonuç.....	34
Kaynaklar.....	34

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİNDE MİMARİ	
SÜSLEMEDE KULLANILAN GEOMETRİK	
BEZEMELERİN KURGU VE UYGULAMASI.....35	
1. Giriş.....	35
2. İki Yöntem.....	41
2.1. Tuğla Örgüler.....	42
2.2. Tuğla Kaplamalar.....	42
2.2.1. Kesme Tuğla Geometrik Birimlerle	
Basit Düzenlemeler.....	42
2.2.2. Tuğla Şeritlerle Geometrik Örgü ve Geçmeler.....	43
2.2.2.1. Tasarım veya Kurgu Aşaması.....	47
2.2.2.2. Üretim Aşaması.....	52
2.2.2.3. Uygulama.....	54
3. Tuğladan Taşa.....	57
Kaynaklar.....	58
4	
ERCIYES'İN TAŞLARI, ERCİYES'İN ÇOCUKLARI.....61	
1. Taş Dünyası.....	62
2. Tarih.....	69
3. Küçüklüğümden İki Ev.....	71
3.1. Bağ Evimiz.....	71
3.2. Kayseri'deki Kışlık Evimiz.....	73
4. Eski Kayseri'deki Evler, Sokaklar, Taşlar, Taşçılar.....	78
4.1. Taş Çeşitleri.....	80
5. Sonuç.....	85
Kaynaklar.....	87
ANADOLU SELÇUKLU MİMARİSİNDE	
TAŞ SÜSLEME KOMPOZİSYONLARININ GELİŞMESİ.....89	
1. Giriş.....	89
2. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme Kompozisyonları.....	90
3. Örnekler.....	90
4. Değerlendirme ve Sonuç.....	92
Kaynaklar.....	94

KÜLTÜREL BELLEĞİN YENİDEN OKUNMASI.....	101
1. Gelenek Nasıl Yaşar?.....	101
1.1. Birinci ve İkinci Ulusal Mimarlık Akımları.....	1102
2. Gelenek Nasıl Çalışır?.....	104
2.1. Simetri ve Asimetri.....	105
3. Nasıl Bakmalıyız?.....	108
Kaynaklar.....	109
KONYA SELÇUKLU TAŞ İŞÇİLİĞİNDE RÛMÎ MOTİFLER.....	115
1. Giriş.....	115
2. Taş Sanatında Rumî Motifler.....	118
2.1. İnce Minareli Dâr'ül-hadis (1258-1279).....	119
2.2. Sahip Ata Cami (1258-1283).....	120
2.3. Sâhip Atâ Hanikâhı (1279).....	121
2.4. Sırçalı Medrese (1242-1243).....	122
2.5. Karatay Medresesi Portalı (1251).....	122
2.6. II. Kılıç Arslan Türbesi (1180-1190).....	123
3. Sonnot.....	125
Kaynaklar.....	125
SAFRANBOLU - Dört Konak.....	139
Macunağası İzzet Efendi Konağı (1849-50).....	140
Hacı Memişler Konağı (1855).....	143
Betenler Konağı (1859).....	146
Gökçüler Konağı.....	149
Konaklarının Yapısal Sorunları.....	151
Kaynaklar.....	153

SUNUŞ

Konya, Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü Öğretim Üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Özlem Karakul'un 2013 yılında, BAP projesi olarak başlattığı ve sürdürdüğü, "Geleneksel Mimarinin Yaşayan İnsan Hazinesi: Yapı Ustaları" projesinin farklı aşamaları, Konya Selçuk Üniversitesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmiş ve bu yayının hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Yazarlar, UNESCO Türkiye Milli Komisyon başkanı, Sayın Prof. Dr. Öcal OĞUZ'a, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ve Konya Selçuk Üniversitesi'ne teşekkürlerini sunarlar.

Özlem Karakul

ÖNSÖZ

Bu yayın, ülkemizin her bölgesinde zengin bir çeşitlilik gösteren ve geçmişi eskilere giden, yöresel yapı kültürü, geleneksel yapı sanatları ve bunların yaratıcıları olan yapı ustalarının etkinliklerini inceleyen yazıları bir araya getirmektedir. Kitaptaki yazıların yöresel mimarinin korunmasına katkıda bulunabilecek bir seçimle bir araya getirilmelerinin mimarı olan Özlem Karakul, “Geleneksel Mimari-de Kültürel Anlatımların Korunması: Yaşayan İnsan Hazinele ri Sistemi” başlıklı çerçeve yazısında, konunun kuramsal boyutunu irdelemektedir. Karakul, yazısında öne çıkan vurguyu “yapı ustalarının etkinlikleriyle süregelen geleneksel mimariyle kültürel anlatımlar arasındaki etkileşimlere” yoğunlaşmak olduğunu belirtir. Kitabın ve bu çalışmanın ana temasını oluşturan, yöresel yapı kültürünün ve geleneksel zanaatların ve “yapı ustalığı”nın, ülkelerin, geçmişe ve günümüze ait, somut olmayan kültürel miraslarının tanıkları olarak korunmaları gereği UNESCO’nun 2003 yılında imzalanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ve “Yaşayan İnsan Hazinele ri Sistemi” içinde vurgulanmıştır. Kitapta yer alan ve aşağıda kısaca tanımlanan yazıların her biri konunun bir yönüne odaklanmakta ve genelden özele, malzeme seçimi ve ustaların yapı ve süsleme becerilerinin öne çıkan yönleri için bilgiler vermektedir. Konulardaki çeşitlilik Anadolu yapı kültürünün zenginliğini, sanat ve zanaatla uğraşan ustaların becerilerini, bunların bir bütün halinde korunarak ileriki nesillere aktarılması gereğini vurgulamaktadır.

Vacit İmamoğlu, “Erciyes’in Taşları, Erciyes’in Çocukları” başlıklı yazısında, farklı kimliklerini tanımladığı taşın her türlüşünün Erciyes dağının püskürttüğü lavlarla çevreye yayıldığını söyler. Yazı, ocaklardan çıkartılan yöresel taşların dayanıklılık, ağırlık, sertlik bakımından çeşitlendiklerini; renk yelpazesinin de süt beyazdan, siyaha, laciverte; sarıdan yeşile, turuncuya, kahverengiye; pembeden, kırmızıya, kıza kadar geniş bir çeşitlilik gösterdiğini anlatmaktadır. Taşların renk, yoğunluk, doku ve sertliklerindeki çeşitlilikler taş ustalarına yıllar boyu zengin seçenekler sunmuş ve yaratıcı yanlarını geliştirmelerine, yeni yorumlara gitmelerine katkıda

bulunmuştur. İmamoğlu' nun yazısı yer yer taşların cinsi, renkleri, yontma türleri ve nerelerde nasıl kullanıldıkları hakkında bilgi veren didaktik bir metin, yer yer de taşlarla ilgili çocukluk yıllarından belleğinde kalan anılar ve şimdiki gözlemleriyle birleşen şiirsel bir anlatımla sunulmuştur.

Haşim Karpuz, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme Kompozisyonlarının Gelişmesi" başlıklı yazısında, taşın mimarlık tarihinin en "soylu" malzemesi kabul edildiğini, mimarlığın "taşlaşmış müzik" olduğunu, taşın sadece duvar yapmak için değil yontularak, heykel, kabartma ve mezar taşı yapmak için de kullanıldığını vurgularken, benzer bir yazım dili kullanmıştır. Yazarın odaklandığı Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinde taş yapılarda, taşa uygulanan oyma süslemenin özellikle taç kapılar, mihraplar, kemer ve sütunlar olmak üzere farklı ölçek ve boyutlardaki mimari elemanlarda kullanıldığını, süsleme programlarının da geometrik, bitkisel, figürlü süsleme ve yazı olmak üzere gruplandığını belirtir. Bu genel bakıştan sonra türlerine göre gruplanan seçilmiş yapılarla bir liste düzenlenmiş, bunlarda süslemenin yer aldığı elemanlar, süsleme programlarının konuları ve taşıdıkları anlamlar yanı sıra, bu yapılara ait kitabelerde yer alan sanatçıların isimleri de sıralanmıştır.

Ali Fuat Baysal'ın "Konya Selçuklu Taş İşçiliğinde Rûmi Motifler" başlıklı yazısı, Anadolu Selçuklu'larını gerek yapı, gerekse süsleme malzemesi olarak taşa öncelik vermeleri, bunun kökenleri ve taş işleyen sanatçılar için bilgi içermektedir. Taş süslemede kullanılan motifler içerisinde "rûmi" ye daha ayrıntılı yer verilmiş ve Konya'da İnce Minareli Dâr'ül Hadîs ve Sahip Ata Külliyesi portallerinde rûmi motifli düzenlemelerin farklı ve benzer yönlerini karşılaştırılmıştır.

İlham Enveroğlu, "Kültürel Belleğin Yeniden Okunması" başlıklı yazısında farklı kültür çevrelerinin yarattıkları mimarlık eserleri ve diğer eserler birbirlerinden farklıdır, çünkü o kültürün değerleri, gereksinimler ve becerileri ile yoğurulmuş ve şekillenmiştir demektir. Bu yapıtların kuşaktan kuşağa tekrarı, seneler ve giderek asırlar içerisinde o kültürlerin geleneklerini oluşturur. Bu gelenekleri bütünüyle değiştirmeden ancak çağdaş yorumlarla zenginleştirerek ileriye taşımak düşüncesi ile yazar "geleneklerine bağlı kalabilmek aynı zamanda çağdaş olmak nasıl olur?" sorusunu sorgulamakta, geleneği anlamak, yeniden yorumlayabilmek ve onu günümüze taşımak da öğrenilmelidir" şeklinde bitirmektedir.

İbrahim Canbulat, “Safranbolu Dört Konak” başlıklı yazısında, konakların zemin kat üzerinde, genellikle sarıçamdan, daha az olarak karaçam ve köknar, ahşap iskelet taşıyıcılı üst kat(lar)dan oluştuğunu söyler. Ahşap iskeletin dolgu malzemesi çeşitlidir. Bütün konaklardan onarım öncesi durumları ve onarımda izlenen yöntem, elde edilen sonuçlar ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Adeta bölge insanını bilinçlendiren, evlerini terk etmek yerine güçlendirerek yeniden kullanma olanakları yaratan bir yaklaşıma zorlamaktadır.

Kitapta yer alan yazılar buraya kadar geleneksel taş mimari ve ustaları üzerinde bilinenleri ve/veya yeni bulguları sunarken, Ömür Bakırer, taş yerine tuğla malzemenin Anadolu Selçuklu mimarisinde kullanımını tasarım, üretim ve uygulama başlıkları altında irdelemektedir. Bu dönemde, tuğlanın nasıl ve nerelerde kullanıldığı üzerinde durularak, Türkistan ve Horasan bölgelerinde ve özellikle de Büyük Selçuklular döneminde İran’da geleneksel yapı ve süsleme malzemesi olan tuğla geleneğinin Anadolu’ya da taşındığı, ancak buradaki yerleşik taş yapı geleneği yanında, tuğlanın taştan sonra gelen ikinci yapı ve süsleme malzemesi olarak devam ettiği görüşü vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, kitaptaki az sayıda yazının getirdiği konu çeşitliliğinden de görüldüğü gibi, somut kültür varlıkları gibi somut olmayan kültür varlıklarının korunması da çeşitli yaklaşımları ve sorunları içermektedir. Özlem Karakul yazısında, bu kültür varlıklarının korunmasına başlangıç olarak belgeleme, çok yönlü araştırma ve değerlendirme üzerinde durur, farklı yaklaşımların gerekli olduğunu vurgular. Korumada malzeme ve geleneksel tekniklerin yinelenmesi bu işin önemli bir kısmı olmakla beraber yeterli değildir, burada yapı ustalarının bu yerel malzeme ve çevresel özellikleri ele alış biçimleri de önemlidir diyerek usta-çırak ilişkisine değinmekte, tarihi çevrelerdeki koruma sorunlarının çözümünde, yöresel yapı geleneklerinin sürdürülmesinde ve restorasyon uygulamalarında çalışabilecek deneyimli insanların yetişmesinde, yeniden usta-çırak ilişkisine dayalı bir eğitim modelinin oluşturulmasının gereğine işaret etmektedir.

Ömür Bakırer